

Drengelig og actionmen

Publ. i Lars Henningsen og Klaus Lasvil-Mortensen. Vildskud 1992 ifm. video: Drenges vilde lege. Også publiceret i Debatterien for Barnehagefolk nr. 4, Oslo, 1994, s. 36-42, i Thorleif Bugge (red.): Bare Lek?! under titlen Drengeskultur, samt i Legekultur, 1996, s. 81-88.

På en rund grillrist – ca. 30 cm i diameter, ligger en nedsmeltet plastikdukke. Det er en actionman. Den type dukker var udbredt som drengeligegetøj for en halv snes år siden. Legetøjsbranchen forsøgte at markedsføre et drengelignende alternativ til Barbie-dukken. Men hvor Barbie blev en sejlglivet klassiker for piger, fik disse actionmen et heftigt, men kort liv. Som vanligt, når det gælder drengeligegetøj i nyere tid gør det i korte bølger. Og her er denne dukke altså endt, stegt på en grillrist over et bål i en have. Dukken er smeltet, brændt i ekstremiteterne, forkullet. Kun hans muskuløse bryst og lår er nogenlunde intakte.

Jeg har gemt den og betragter den som et klenodie, en sjældenhed. Det er ikke den slags, man samler og sætter på museum. Det er en fejl. For den viser, hvordan børn også bruger tingene. Den side af kulturhistorien har det med at forsvinde sporløst. Men den siger på mange måder mere end de pæne ting i sig selv. Den fortæller en historie om det liv den indgik i, om hvordan nogle drenge tog den i brug.

I almindelighed skræmmer den slags ting voksne. Vi bliver bange for, hvad der er på færde med de børn, hvad det er for sære og destruktive lyster, der stikker hovedet frem, når de laver den slags. Og vi begynder at spekulere på, om de mon ikke bør sættes under behandling. Men mest bliver vi nok bange for os selv, og de sære lyster, der kunne risikere at bo i os.

Vi kortsletter mellem fantasier og virkelighed. Og hvad nu hvis...

Fantasi og virkelighed

Fænomener af denne art er ret almindelige. Børn ødelægger legetøj, ofte af nysgerrighed, eller for blot at gøre noget med det, og de eksperimenterer med det. De prøver at bruge det på andre måder end lige, hvad det er beregnet til. Som regel ønsker vi det ikke. Men vi reagerer, når de ødelægger det, de skal jo lære at passe på tingene. Og vi reagerer skræmt, når de brænder menneskelignende dukker, eller når de stikker strikkepinde i dem, eller når de hænger dem, eller snitter i dem og så videre og så videre. Vi ser det som symptom på noget andet og værre. Vi ser det som symptom på, hvad de kunne finde på at gøre i virkeligheden, vi ser det som farlige symbolske handlinger. I princippet er det ikke forskelligt fra at vaske hår på en dukke. Mange piger klipper hår på deres barbier, måske punker de dem, eller maler dem. Det er lige på kanten, men alligevel ikke så slemt. Det er derimod et andet klenodie, jeg har i samlingen, en korsfæstet barbie-dukke. Makabert? Måske. Begge dele fortæller en anden historie end den sædvanlige. Og jeg tror det er fortællinger, der er gode at få forstand af. Men jeg tror også, at man skal passe på med ikke at falde for de fordomme, vi reagerer med umiddelbart på den slags. Det kunne jo være os, der ikke rigtig er i stand

til at holde fantasi og virkelighed ude fra hinanden.

Fortællingen

Det er en af mine egne unger og en af hans kammerater, der har udsat actionmanden for behandlingen på grillristen. Og jeg skal da indrømme, at jeg umiddelbart syntes, den var lidt uhyggelig, og blev bekymret for eventuelle halvperverser og sadistiske tendenser hos ungerne. Det holdt jeg nu hurtigt op med, da jeg så, hvordan de reagerede på projektet, de var i gang med. Det var en ganske anden historie de var i gang med; netop en historie, som de fortalte med bål og actionman og forskellige andre gøremål. Fordi en fortæller fortæller en historie om en ondskabsfuld person, behøver han jo ikke selv være ondskabsfuld, tværtimod, som regel, ligesådan med drengene her.

Det forbudte bål

En side af det de var i gang med, var det småforbudte. De havde et trip kørende, ikke med actionmen, det var forlængst overstået for deres vedkommende, men med bål. Det var vi voksne noget bekymrede over og satte nødvendige regler og forbud op af mange slags. Det vil sige der var noget forbudt ved det. Og det gjorde dem nok ikke mindre engagerede i bålmareriet. For det betød, at det umiddelbart indgik i et mytekompleks, som er centralt i drengekulturen i den alder, og som man kan kalde Robin-Hood-komplekset. En anden side af det er, at de organiserer sig i små »bander« eller »klubber«, eller hvad de nu kalder det. Robin-Hood-liv er forbudt-liv og har noget at gøre med oprørskhed mod sheriffer og andre myndigheder. En oplevelse af sig selv som »fredløs« med et liv uden for rammerne. At brænde acti-

onmen på grillriste er også »forbudt«.

Hvad de her drenge ville var dog først og fremmest at lave bål. Og de blev faktisk hamrende gode til det. De lavede alle mulige slags bål af alle mulige materialer. I en periode lavede de stort set al deres mad på bål ude i haven. De havde udviklet et ildsted bygget af bl.a. mursten, som de løbende byggede om på. Her eksperimenterede de, prøvede forskelligt af, og en dag fandt de deres gamle legetøjsfigurer frem. Sandheden i agt havde de aldrig været særlig gode at lege med, men de viste sig at være fine som elementer til at bygge en fortælling af i forbindelse med bålet. Det gav krudt til fortællingen. På en måde kan man sige at de som tilgift underminerede figurernes blanke, flotte fremtræden som mandschauvinistiske krigeridoler. Sagt på en anden måde kan man sige at de dekonstruerede den idolfortælling der var indbygget i figurene, og omformede den til en anden fortælling. Og som man gør i fortællinger, gjorde de også her. De satte tingene på spidsen efter princippet jo værre jo bedre. De lavede faktisk en modmyte. De brændte bogstavelig talt det krigeriske mandsidol af, og de gjorde det på den eneste mulige måde, nemlig som fiktion. Det de lavede var fiktion, fortælling. Børn skelner og er bevidste over for, hvornår noget er »rigtigt«, og hvornår det er leg eller fiktion.

Krigslege og medier

En lignende fejlslutning laver man tit i forbindelse med deres lege. Når drenge leger, hvad man med et dårligt begreb kalder krigslege eller voldslege, da er det rigtigt, at temaet i dem kan være krig, vold. Man ser også ofte i den forbindelse diskussioner om mediernes farlige påvirkning af specielt drengene. Man betragter ofte

disse lege som inspirerede af mediestof og ser både i medieprodukterne og legene en påvirkning i retning af voldelig opførelse fx Ikke så få mener endog, at unges tiltagende voldelige adfærd skyldes disse påvirkninger. Man kan nok sætte spørgsmålstegn både ved, hvorvidt voldsadfærd faktisk er tiltagende hos unge i almindelighed, og ved mediernes rolle i det stykke. Og specielt kan man sætte spørgsmålstegn ved legenes rolle.

Drengene henter i stor målestok råstof og fiduser til legene fra medierne. Det er der ingen tvivl om. De er på mange måder altædende, når det gælder at hente stof til legene. Film, tegnefilm, reklamer, ja selv tv-avisen, endog bøger kan bruges som lager for legenes udtryk og fortællinger. Herfra hentes figurer, handlingsgange, dialoger, talemåder, engelsksnak, bevægelser, gestus, stemmeføringer, måder at gå på, måder at sætte sig på, måder at spytte på, måder at dø på ikke mindst, måder at ralle på, alt muligt omsat ofte artistisk i legene. Ikke sjældent parodierer de det.

Råstoffer til legen

Min påstand er, at det netop er et råstof, de henter, mere end det er en efterligning, de er ude på. Dette råstof omformes. Det laves om til en anden fortælling. Til en fortælling de fortæller sig om sig selv, og det er en ganske anden fortælling end mediernes. De fortæller med legen som medium mediefortællingerne om. De er ikke bare deres ofre. Og det er netop legen, der sætter dem i stand til det. Også til at vende et passivt og konsumerende kulturforhold til aktiv udøvelse. Man skal ikke være blind for at drengene ofte ser disse medieprodukter med lidt andre øjne, end vi umiddelbart tror. De ser dem med legens

øjne, og ud fra, hvad de har brug for i den sammenhæng. Det betyder, at de ofte lægger mærke til helt andre ting, end hvad medierne lægger op til. Drengene kan ofte have brug for at se bestemte film, selvom filmene måske i sig selv er dårlige og ikke siger dem noget, men de kan have brug for at hente den know how der tilbydes, figurer, bevægelser og lyde. For hvis det er de ting, de leger på i den periode, er de nødt til at kende til det, hvis de vil være med de andre, når legen går. Og det vil de som regel.

Turtles

Turtles-trippet er et eksempel herpå. Mange drenge har siddet og gloet på de discount-tegnefilm som en slags hjemmearbejde for at aflure dem brugbare fiduser og viden med henblik på næste dags leg og samvær. I enhver børnehave har der, mens trippet varede, gået små Turtles-eksperter rundt, som de andre har spurgt til råds, når de lige manglede det rigtige navn, eller den rigtige måde at lave karatehug, eller »hvad var det nu de gjorde« osv. osv.

Legens moral

En almindelig påstand er at børn ikke rigtig er i stand til at skelne mellem fantasi og det, vi kalder virkelighed. På mange måder, kan man vende den påstand på hovedet. Efter min erfaring er børn på nogle områder skrappe til at skelne mellem, hvad der er fantasi og fiktion, og hvad der er virkelighed. Det er jo lige præcis de voksne, der ser virkelighedens adfærdformer i legen. Vi blander det sammen. Det er jo ikke virkelighed, det er leg. Det er jo ikke vold, det er leg, og det er noget helt andet. Derfor fører drengene heller ikke virkelighedens moraler over i legen, for de ved, at det er noget andet. Det vil

sige de gør nogle ting i legen, som man ikke ville gøre i »virkeligheden«. Og de gør det ikke for at efterligne virkeligheden, men for at få fortalt historien, for at lege legen. Til det skal man bruge stærke effekter, og dem er de gode til. Død og rallelen og forfølgelse og skyderi er gode solide og gennemprøvede effekter.

Man går galt i byen, hvis man tror, at drenge går og opdrager hinanden til krigerskhed. Legens tema kan være krig. Men *legens praksis* er det stik modsatte. Og hvis der er et lærestykke i legen, så er det det. Legens praksis er samarbejde, den er fællesskab. Den har netop de kvaliteter, vi ellers gerne vil opdyrke, men vi kan ikke rigtig se dem, når den vilde leg går.

Skjulte færdigheder

Det sikreste tegn på, at det forholder sig sådan er, at ligeså snart der går »rigtig« vold, slagsmål i en leg, så bryder legen sammen, den knuses og er forbi. Hvis en drengegruppe har muligheder for at udvikle deres færdigheder i disse lege, så har de en hel stribe metoder til at undgå sådanne legesammenbrud og få legen til at gå. De har midler til at løse den slags overhængende sammenbrud. De opnår kompetencer, tilegner sig færdigheder, der sætter dem i stand til at kultivere deres udfoldelser, dvs. give dem form og udtryk. Gennem legekulturen tilegner de sig en række vigtige kulturteknikker. På den måde kan man sige, at disse leges lærestykke er det modsatte af den voldspåvirkning, vi måske er bekymrede for. De stærke sager er ikke udtryk for en lurende grusomhed eller opøvelse i noget sådant. Heller ikke når det viser sig i en figur som den afbrændte actionman. Også i den kan man se det modsatte af det, som vi voksne ofte er bange for, at vi ser. Man kan i stedet

for se den som et udtryk for appetit på tingene og på fortællingerne og på livet. Og som et udtryk for, at de unger er i stand til at skelne mellem forskellige livsfærer, fiktionen og »virkeligheden«.

Ideologier og livsrum

På grundlag af pædagogiske og psykologiske forståelser af børn har man ofte forholdt sig forbudspræget, »behandlende« eller tvetydigt til drengekulturen i almindelighed og specielt til deres krigslege og til deres »skydevåben«. Det egentlige problem er nok begravet et andet sted. Drengekulturen er kropslig, larmende, lydtrykket er uudholdeligt indendørs, de små vælter som kegler, det ene med det andet. Det betyder, at drengekulturen er som en hund i et spil kegler i det moderne livsrum, ikke bare i institutionerne, men også i hjemmene, hvorimod pigelegene traditionelt bedre er tilpasset disse snævre indendørs rum og et liv i smågrupper.

Dertil kommer, at en ideologisk voksenholdning projicerer sig selv ind i drengelegene og legitimerer en halvt forkastende holdning til dem. På den måde er drengekulturen ofte et problem. Den støder ind i både fysiske og mentale rammer. Det betyder også, at den ikke har så gode udviklingsmuligheder. Derved får de igen ringere muligheder for at udvikle de kulturteknikker, der skal til for at forvalte den i disse omgivelser, og problemet forstærkes yderligere. Disse betingelser er det langt vigtigere at forholde sig til og gøre noget ved end det meget omdebatterede påvirkningsproblem. Men det sidste er nok nemmere at have med at gøre.

Våbenforbud

Holdningen er ved at skifte. Der er fx ikke så mange børnehaver, der nu som tidligere

almindeligt har »våben«-forbud. Efter de-
visen: Alle våben efterlades i våbenhuset
før indgangen til de hellige haller. Hold-
ningen er skiftet. Men præger stadig både
pædagogikken og den offentlige holdning
og dukker op med mellemrum i debatten,
fx når »en ny undersøgelse viser...« I Sve-
rige løste man sagen på den sædvanlige og
vinderfulde svenske maner, man brugte
den såkaldte »mellanöl-model«. Legetøjs-
våben som repræsenterede våbentyper
efter 1.verdenskrig blev forbudt, dem der
lå før skæringen må man godt. Mærkeligt.
Samtidig er Sverige vist det land i verden,
som eksporterer flest rigtige våben pr. ind-
bygger, men det må de godt, også selvom
det er våben fra efter 1. verdenskrig.

Her i landet var man i en periode på vej
til det samme. Men det kom aldrig rigtig
til realiteter. Erfaringer fra praksis med
den type »våben«-forbud gjorde det nok
til en åbenlyst urealistisk sag.

Det viste sig jo, at den slags forbud
ikke var den luft værd, de var udtalt med.
Drengene fandt øjeblikkeligt på noget
andet, bananer var højst brugelige. I en
snæver vending kunne en rugbrødsskive
gnaves skydeklar. Om ikke andet var der
altid en hånd med et par fingre ved hån-
den, der kunne bruges til at sigte med og
trykke den af med. Hvordan det nu kan
være, så hører den type skyderi til drengeli-
vet som en slags nødvendighedsartikel,
ikke til at komme udenom – og hvorfor
skulle man egentlig?

Skydelyde som musik

Hører man efter, så er det skyderi faktisk
en flot sag, ofte ganske artistisk, hvis sand-
heden skal frem. Skydelydene er meget
forskellige, med særlige egnsbestemte va-
rianter. Man kunne givetvis tegne en slags
dialektkort over skydelydene i Danmark.

Man kunne sikkert finde både større re-
gionale variationer og lokalvarianter helt
ned til institutionsniveau. Det kunne nemt
vise sig, at selv nabobørnehaver havde
deres særlige overlevering af skydelyde.
Dertil kommer så alle improvisationerne,
individuelle, gruppevise og situationsbe-
stemte. Og nogle gange ændrer de sig fra
dag til dag. Men at der er en særlig folk-
loristisk overlevering af grundmønstre, er
der ingen tvivl om. Hvordan lyder den lo-
kale skydelyd? Og hvordan bruger de den?

I de fleste tilfælde er skydelydene ryt-
miske, ofte er de ret flot musikalsk timet,
så der er en dialogisk vekselvirkning. Når
man hører efter, vil man lægge mærke til,
hvor præcise de næsten altid er. De fal-
der, når de skal – både lyd og krop. De er
mindst af alt udtryk for det rene kaos, de
er formede, organiserede udtryk, selvom
vi hører det som larm. Kaos er i vores
ører, ikke i drengenes struber. Med disse
lyde kultiverer de så at sige både samvær
og udendørs og indendørs rum for ikke at
tale om grøden af lyd.. De kultiverer kaos
og gør det beboeligt.

Ikke kaos, men form

Når vi hører larm er det blandt andet,
fordi der er en anden æstetik i børns ud-
tryk, i deres fortællinger og i deres lege,
end hvad vi almindeligvis forstår ved vel-
ordnede udtryk.

På samme måde »hører« vi fortællin-
gen i deres lege som en slags underudvik-
let larmeri. De mangler ofte den logiske,
tidslige eller årsagsmæssige struktur og
organisering, som vi betragter som det
rigtige. Deres leg og legetemaer har mere
karakter af nogle store felter, hvor de pluk-
ker noget af det ene og noget af det an-
det og flikker det sammen, tilsyneladende
uden at det hænger sammen. Det gør, at

vi ofte kommer til at betragte deres lege som pjatværk eller som noget, der kun har værdi som uudviklet forløber for det »rigtige«. Men hvad der er tale om er nogle andre metoder og nogle andre former. Men form er der på skidtet. Og rene arterier, der kan kræve års øvelser gennem daglig brug, ser man ikke sjældent. Hvad enten det er raffinerede skydelysdialoger, eller det er dødsrallen, eller det er fortælling af gysere, eller det er klappesange (pigerne kan også), eller det er at snakke som Anders And, eller det er at omsynge slagere eller alt muligt.

Kulturpolitikken

Det er ikke legene, der er problemet, det er ikke børns brug af medieprodukter eller deres brug af legetøj. Problemerne ligger først og fremmest i betingelserne for legekulturen i det hele taget. I det stykke er der en vigtig kulturpolitisk opgave. Og den kræver ressourcer. Måske er det derfor, vi ikke snakker så meget om det.

Handling frem for forbrug

Et andet problem er de enorme ressourcer, der til gengæld spildes på produkter, som i tiltagende grad falder under gyllegrænsen. Problemet er igen ikke ungerens brug af det, for det er de gode til, de kan sagtens få noget anstændigt ud af skidtet. Men problemet er, at det meste af det er for dårligt, hvadenten det er legetøj, reklamer eller hvad det nu kan være. For den sags skyld er problemet større, når det gælder voksne. Hvad bruges der ikke af produktjunk i vores relationer? Og vi har som regel dårligere kulturelle kompetencer og sammenhænge til at gøre noget spiseligt ud af det.

Eksempelvis er legetøjsindustriens skydevåben faktisk dårlige at lege med.

Et skydevåben, der giver lyd, bliver først godt, når det går i stykker, det gør de let nok, så det er ikke et problem. Skydelyd dur kun, når man selv laver den, våbnet er godt nok til at sigte med. Drengene har mest de våben til at prale med – som en slags udstillingsgenstande. De koster det hvide ud af øjnene. I USA har krigslegetøjsindustrien en omsætning, der svarer til det danske forsvarsbudget, dvs. at der er en slags samfundsøkologisk problem i det. Den problemstilling er reel nok. Kultur bliver til konsum.

En pointe med legen er, at børnene udvikler vigtige færdigheder i selve det at udøve kultur. De vender det passive konsum til aktiv udøvelse. Kultur er noget man gør, ikke bare noget man forbruger. Også derfor er det et problem, at børns legemiljøer og netværk i tiltagende grad bliver slidt op. Så længe børn har legen, er jeg ikke bange for mediekonsumet, men undermineringen af dens betingelser mener jeg til gengæld er mere end en bekymring værd. Og der skal somme tider stor know-how og stærke midler til at fortælle den voldsomt markedsførte kulturindustri produkter om til ens egne betingelser – som for eksempel at omsmelte en actionman på en grillrist over et kunstfærdigt lavet bål.

Litteratur

- BUKS Temanumre: *Børnekulturproduktion*, nr. 3; *Leg*, december 1988, nr. 10; *Børn, unge og nye medier*, februar 1989, nr. 11
 Eli Åm: *Lek i barnehagen, På jagt etter barneperspektivet*. Oslo, 1984.
 Margareta Rönneberg: *Skitkul. Om skräpkultur*. Uppsala, 1989.
 Iørn Piø (red.): BIXEN nr. 5 1983, nr. 5 1984 og nr. 5 1985.